

EUROCLASSICA-KONFERANSE I BULGARIA

VIBEKE ROGGEN

Euroclassica er en sammenslutning av klassisk-organisasjoner i Europa. Noen har kun lærere som medlemmer, andre er – som Norsk klassisk forbund – åpne også for andre.

For Norsk Klassisk Forbund er formålet klart slått fast i forbundets paragraf 1: «Norsk Klassisk Forbund er en landsomfattende organisasjon som har til formål å fremme forståelsen for antikken og den antikkpåvirkede tradisjon i europeisk og nasjonal kultursammenheng. Forbundet vil arbeide for å styrke de klassiske fag og emneområder i skolen, på universiteter og høyskoler og i samfunnet som helhet.» Da er det nyttig å samarbeide med tilsvarende organisasjoner i andre land.

Euroclassica har konferanser årlig – denne gang i Bulgarias hovedstad Sofia. Navnet er gammelgresk som bare det! Byen går tilbake til antikken, da den het Serdica, men i det 14. århundre fikk den navnet Sofia, oppkalt etter *Sveta Sofia* (Den hellige visdom), en kirke fra det 4. århundre. Det første ordet er slavisk, det andre gresk.

Antikkens Bulgaria

Bulgaria har en vanskelig beliggenhet mellom øst og vest, og har vært erobret fra flere kanter. I år 50 e.Kr. ble Trakia en romersk provins, og landet sør for Donau forble en del av Romerriket gjennom hele antikken. Befolkningen ble romanisert og hellenisert; det trakiske språket forsvant og har bare etterlatt seg få spor. Folkevandringstiden førte til invasjoner av gotere, hunere og avarer, og til at landet på 500- og 600-tallet ble bosatt av slavisktalende grupper. Deres språk er opprinnelsen til det moderne bulgarske språket, men både språket og landet har fått navn etter en opprinnelig tyrkisktalende folkegruppe fra området mellom Ural og Volga. Disse «proto-bulgarerne» gikk over Donau i 680 og etablerte det første bulgarske riket.

Proto-bulgarerne var hedninger, men mange av innbyggerne var kristne, og i 865 ble kristendommen offisiell religion i Bulgaria. På samme tid ble det første slaviske skriftspråket, kirkeslavisk, utformet av Kyrillos og Methodios på grunnlag av bulgarske dialekter som ble talt i området rundt Thessaloniki. På 1300-tallet ble Bulgaria erobret av Det osmanske rike, og en ny bulgarsk stat ble først opprettet i 1879, med Sofia som hovedstad. Den var adskillig mindre enn i dag; sine nåværende grenser fikk landet først i 1940.

Serdica

Samtidig med staten Bulgaria ble også Universitetet i Sofia etablert – institusjonen som huset Euroclassica-konferansen. En spasertur førte oss fra Universitetet til utgravde deler av den antikke byen Serdica, som man kan beskue blant annet ved en T-banestasjon.¹ Vi fikk utdelt noen sitater på gresk og latin; jeg gjengir det ene på latin:

Constantinus principio consilium ceperat sedem reipublicae in urbem Sardicam transferendi: captusque eius urbis amore semper iterabat: Roma mea, Sardica est. Konstantin fattet først den beslutning at statens sete skulle flyttes til byen Sardica, og grepet av kjærlighet til den byen gjentok han alltid: Sardica er mitt Roma.²

Et besøk med omvisning på Sofias arkeologiske museum inngikk i programmet. Museet er moderne og ganske stort og har mye fint å by på: statuer, steler, gull og min favoritt: innskrifter, både på gresk og latin. Vi har nok lett for å glemme at Bulgaria – som omtrent tilsvarer antikkens Trakia – var en del av Romerriket. Trakernes språk er ennå ikke tydet, så de kildene som er tilgjengelige for oss, er de greske og latinske.

Trakerne omtales av mange antikke forfattere. Cicero nevner Trakia blant koloniene som var grunnlagt av grekerne – det vil si, han legger ordene

-
1. En video med engelske kommentar gir et inntrykk. https://www.youtube.com/watch?v=dvH_ZOWv0f0
  2. *Post Dionem excerpta, Scriptorum veterum nova collectio TOMOS II. Historicorum Graecorum partes novas complectens.* Romae, typis Vaticanis, MDCCCXXVII. (Oversatt: *Ekserpter etter Dio. En ny samling av gamle forfattere, bind 2, som omfatter nye deler av greske historikere.* Roma, Vatikanets trykkeri, 1827.

i munnen på Scipio den yngre i år 129 f.Kr. Og *thrax* var en gladiator utstyrt som en traker. Byen som i dag ligger i europeisk Tyrkia og heter Edirne, ble grunnlagt av keiser Hadrian – da under navnet *Adrianopolis*. Gresk ‘polis’ betyr som kjent by, så dette var keiserens by.

Konferansen

Årets konferanse samlet 41 deltakere fra 14 land i tillegg til vertsnajonen. Selv var jeg den eneste fra Norden. Det overrasket meg fordi de klassiske språkene står langt sterkere i våre naboland enn hos oss. Konferansen hadde et interessant og variert program. På konferansens første dag ble faglige spørsmål behandlet, blant annet situasjonen når det gjelder læremidler.

Vi fikk innledninger fra forskjellige vinkler. Luigi Miraglia er primus motor i institusjonen *Academia Vivarium Novum*, en pensjonatskole for unge menn i Frascati utenfor Roma der alt foregår på latin. Han var et oppkomme av ideer og kilder, og muntlig latin som undervisningsmetode er ikke noen ny oppfinnelse i vår tid; blant annet viste Miraglia til W.H.S. Jones: *Via nova, or the application of the direct method to Latin and Greek*, som utkom på Cambridge University Press i 1915.

På konferansens generalforsamling deltok kun delegatene – én fra hvert land. Valg var det ikke i år, organisasjonens økonomi ble beskrevet som god, og møtet var fritt for opphissede debatter. Vi hadde en prinsipiell debatt om Euroclassica skulle fortsette å ha en plattform på X (tidligere Twitter), i lys av Elon Musks rolle i dag. Alternativet ville være å velge Blue Sky isteden. Her ble det avstemning. Resultatet ble at Euroclassica skal bruke begge plattformene. Gjennomslaget organisasjonen kan få på X er foreløpig langt større enn på Blue Sky. Under punktet om publikasjoner ble Euroclassicas eget tidsskrift, *Cursor*, presentert. Det utgis både på papir (til abonnenter) og digitalt (gratis tilgjengelig under Euroclassicas sider), og er en lekker og flerspråklig publikasjon med bred dekning av fagfeltet.

Philippopolis

På konferansens siste dag sto en ekskursjon på programmet, nemlig til Plovdiv. Det antikke navnet er Philippopolis (Φιλιππόπολις) – Filips by – men det er ikke avklart om grunnleggeren var selveste Aleksander den

stores far, Filip II av Makedonia, eller om det har vært en senere navnefelle. Byen ligger mellom høyder og kan by på et romersk forum og et ditto teater. Mange gater har alderdommelig brolegning; det er lurt å se ned. Et besøk i en antikk kirke var inspirerende. Vi vandret på glassgulv over den antikke flisleggingen. Her var mye gjort for å tilrettelegge besøk for skoleelever og annen ungdom, men også vi tilårskomne så mye av interesse. Her fant konferansens siste samling sted, med velfortjent ros og takk til vertskapet, med den unge Ditimar Dragnev som primus motor. Vi avsluttet med kraftfull avsynging av *Gaudeamus igitur*.

*Det romerske teatret i Plovdiv (Philippopolis) med den moderne byen i bakgrunnen.
Foto wikipedia.*

KLASSISKE FAG I NORSKE SKOLER

VIBEKE ROGGEN OG EIRIK WELO

Statistikken er hentet fra Utdanningsdirektoratets nettside for «Fagvalg i videregående skole» (<https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-videregaende-skole/fagvalg-i-videregaende-skole/fagvalg-vgs-fylker-skoler/>) [Besøkt 10.11.2025] Statistikken viser antall elever registrert i fagene per 1. oktober.

Undervisning i klassiske fag skoleåret 2024-25:

Antikkens kultur: to skoler

Latin I: seks skoler

Latin II: fire skoler

Tabell på neste side.

Fag	Skole	Elevfall2021-22	Elevfall 2022-23	Elevfall 2023-24	Elevfall 2024-25
Antikkens kultur	Bergen katedralskole	16	24	23	19
	Charlottenlund vgs	-	9	-	-
	Elverum vgs	-	-	-	27
	Kvinherad vgs	4	4	-	-
I alt:	20 elever	37 elever	23 elever	46 elever	
Latin I	Bergen katedralskole	19	12	14	20
	Kristiansand katedralskole Gimle		28	14	28
	Oslo katedralskole	27	14	23	15
	Sandnes vgs	6	2	23	5
	St. Paul gymnas, Bergen	6	16	13	12
	Trondheim katedralskole	14	11	10	13
I alt:	72 elever	83 elever	97 elever	93 elever	
Latin II	Oslo katedralskole	4	14	7	6
	Sandnes vgs	1	3	-	6
	St. Paul gymnas, Bergen	3	6	9	9
	Thora Storm vgs, Trondheim	2	1	-	-
	Trondheim katedralskole	2	11	5	8
I alt:	12 elever	35 elever	21 elever	29 elever	

TACITUS' GERMANIA PÅ NORSK – EN REPLIKK

AV CLAUS KRAG

Jeg har med tilfredshet – og en smule ettertanke – lest Aske Damtoft Poulsens anmeldelse av oversettelsen min av Tacitus' *Germania* (Spartacus forlag, 2023) i *Klassisk Forum* XXXIX, 2024, 1–2, s. 88–98. Denne boken har krevd mye tid og omtanke, og det er gledelig – for oversetteren – at den får oppmerksomhet og blir verdsatt. Ikke minst satte jeg pris på lovordene om innledningskapitlene, og merket meg ellers at vurderingen av arbeidet i det store og hele er positiv.

Dertil er anmeldelsen både grundig og informativ, og den inneholder helt vesentlige påpekninger. Poulsen har rett i at jeg i kap. 31 burde ha håndtert uttrykket *visu nova* på en måte som bedre ivaretok ordlyden i Tacitus' tekst. Det samme gjelder *magnitudinem* (kap. 35), hvor jeg skulle ha vært mer observant, og sett at «storheten» til chaukerne viser til mer enn bare «anseelsen».

Overfor enkelte av de andre kritiske anførslele stiller jeg meg mer nølende.

Poulsen understreker at jeg er historiker, og det synes å ligge under at jeg kan være mer tvilsom som latinist og oversetter. Noe kan det vel være i det. Men man må ikke glemme de dilemmaer og vanskelige valg en oversetter står overfor, ikke minst når det gjelder en tekst som *Germania*. I mange tilfeller kan én løsning være like god som en annen. Det kan virke som om Poulsen av og til er litt for snar til å påstå at jeg tar feil eller burde ha uttrykt meg annerledes.

For eksempel oversetter jeg i kap. 43 *ars* (her i formen *arte*), «kunst(ferdighet)», med «unatur», som Poulsen noe overraskende mener «har konnotasjoner av barbari», og heller vil ha «kunstige midler». Jeg klarer ikke å se den store forskjellen. Og når det gjelder Tacitus, skulle jeg mene at (alt ellers likt) så er *ett* ord vanligvis å fortrekke for *to*. En stund tenkte jeg å skrive «kunstgrep», men endte med «unatur», siden det ligger noe abnormt og naturstridig – «kunst» er det motsatte av «natur» (også på latin) – i hariernes væremåte. «Kunstige midler» blir i tammeste laget når

det viser til en særlig fryktinngytende hær med et «spøkelsesaktig» og «infernalsk» utseende. Det finnes også lignende eksempler som jeg skal la ligge.

Flere av de kritiske merknadene gjelder små språklige nyanser. De kan være viktige nok. Men å uttrykke seg på norsk og latin er så forskjellig at man i en utgave som denne ikke i ethvert tilfelle bør etterstrebe en slavisk (eller likefrem pedantisk nøyaktig) gjengivelse av den latinske teksten – såfremt innholdet og uttrykkets «ånd» dekkes. Dette innebærer en vanskelig balansegang mellom det som står på latin og det som kan passe på norsk, og mine valg er selvfølgelig ikke hevet over diskusjon.

Men jeg har ikke truffet på siden overalt hvor Poulsen mener jeg har det. Han bemerker at jeg er unøyaktig i oversettelsen av det alenestående predikatet *visum* i kap. 34. Jeg leser ordet som «det *har* syntes» (fortid med relasjon til nåtiden/samtiden), svarende til norsk «det virker [eller: ser ut] som om», mens han vil ha «det *syntes*» (absolutt fortid). Ingen kan si at bare det ene er riktig. Omfattende kommentarer om språklige nyanser – og om oversettelsesvalg som det med *visum* og med tenktererne (se nedenfor) – ville heller ikke ha tjent noe formål, i en kommentar som primært gjelder verket som historisk kilde.

I kap. 32, om tenkterernes ry som kavalerister, innrømmer Poulsen at oversettelsen min kan være god nok, men at jeg likevel burde ha drøftet den i kommentaren siden andre har oversatt annerledes. Det er jeg er ikke så sikker på. I innledningen til boken står det tydelig at det finnes mengder av tvilsspørsmål og ulike tolkninger, og at jeg ofte har måttet treffe et valg uten å gjøre oppmerksom på det. Ellers ville kommentaren ha est altfor mye ut.

I kommentaren bør ikke påpekningen min av ikke bare svigerdøtrenes, men også av svigerdøtrenes *mødres* betydning, når det dreier seg om kvinnenes rolle i overleveringen av krigersk ånd og tradisjon (kap. 18), være særlig problematisk. Jeg sier jo uttrykkelig at dette må underforstås, det vil si at det *ikke* står i teksten. Denne nærmest parentetiske opplysningen var ment som en utfyllende bemerkning for en nåtidig leser, en understrekning av et saksforhold, nemlig hvor viktige kvinnene var for den krigerske ethos som ifølge Tacitus gjennomsyret de germanske samfunn. Poulsen misforstår sammenhengen og reagerer som om bemerkningen gjaldt en tolkning av selve teksten, og finner da en motsetning mellom min forståelse av den og det han mener er riktig, som ikke er der.

Denne og andre av Paulsens innvendinger bærer preg av at han noen ganger, nær sagt uvilkårlig, vuderer mitt arbeid som om det var en utgave av og en kommentar til den latinske teksten. Han innrømmer da også at akkurat det er et naturlig perspektiv for ham, men stundom strever han med å ta det han har innrømmet tilstrekkelig i betraktning. Han nevner for eksempel (som en forsømmelse?) at jeg ikke er nok opptatt av Tacitus' tekst som litterært verk – og anfører egne verdfulle synspunkter for å belyse nettopp det.

Men det ikke er så lett å være opptatt av det rent litterære (særlig ikke når det gjelder Tacitus) i en oversettelse for lesere som hverken kan eller lærer latin. Samtidig lar jeg ikke på noen måte verkets litterære egenart være uomtalt. Og jeg skulle også mene at jeg i selve oversettelsen har ivaretatt Tacitus' egenartede lapidariske, stundom «skrudd», stil i større grad – så langt det lar seg gjøre på norsk – enn Trygve Width gjorde i sin oversettelse, som Poulsen anbefaler så sterkt. Den teksten virker ikke bare mer omstendelig, men også utflytende «ciceroniansk» i stilen, samt lett antikvert, slik det kan gå med latin i norsk gjengivelse.

Poulsen bemerker også at det finnes en italiensk tekstkritisk utgave av *Germania* som jeg har neglisjert. Samtidig uttrykker han forståelse for at jeg har valgt å holde meg til J.G.C. Andersons latinske tekst, fordi noe annet ville være et «enormt arbeide», som han sier. Det siste er det lett å være enig i – men utsagnet belyser Poulsens noe inkonsekvente holdning.

Jeg er heller ikke så nonchalant som oversetter som Poulsen her og der kan gi innrykk av. I avsnittet om *Mannus* og sønnene hans (kap. 2) møter vi ordet *conditor* («grunnlegger»). I formen *conditorem* (entall) må det vise til *Mannus*, slik det står i Paulsens gjengivelse av teksten. Han peker da på at jeg oversetter feil – antagelig mitt mest graverende mistak – og isteden lar det gjelde sønnene. Men Poulsen burde ha konsultert den teksten jeg vitterlig har oversatt, nemlig Andersons. Der finner vi flertallsformen *conditores* (som også har grunnlag i manuskriptene), og den viser like selv-sagt til sønnene, noe som saklig sett også gir bedre mening.

Ovenstående hverken kan eller er ment å skulle redusere verdien av Paulsens innspill. Og jeg verdsetter virkelig den positive ånd anmeldelsen er skrevet i. Men på noen punkter kan det altså være rom for en viss nyansering.